

Jan Hus a latina jako jeho

„Sermo paternus“

# Latina jako pilíř západoevropské kultury

Její přežití po zániku antické civilizace nebylo zdaleka samozřejmé

Již od 2. stol. po Kr. byla dnes studovaná latina mrtvou řečí

Na její místo nastoupila latina „vulgární“, lišící se od mrtvé latiny literární asi jako čeština od polštiny – míněno vzdáleností jazykových systémů, nikoli typem jejich odlišností

# „Diglosie“ jako typický jev starých kultur

- Mezopotámie po 3000 let
- Čínská kultura po 2000 let
- Řecká civilizace po 2000 let
- Evropa raného novověku od osvícenství po 200 let
- Civilizace pozdního novověku po (prozatím) 50 let
  
- A ovšem pokračování latinské slovesnosti po 300 let pozdní antiky a poté po 1500 let středověku, renesance a baroka

# „Svobodná umění“

Enkyklios paideia – Artes liberales – Svobodná umění

Soubor vzdělání vhodného pro muže

- osobně svobodného
- hmotně nezávislého
- spoléhajícího na veřejné či soukromé učitele, původně pracující bez nároku na pevnou odměnu od žáků
- bez nároku na praktický význam v profesionálním životě



# System svobodných umění

- Trivium:
  - gramatika
  - rétorika
  - dialektika
- Quadrivium
  - aritmetika
  - geometrie
  - astronomie
  - hudba
- Doplnkové disciplíny, již v antice postupně vypouštěné (byly příliš spjaté se „nečistou“ životní praxí)
  - lékařství
  - architektura

# Latina raného křesťanství

- Blízká lidové „vulgární“ latině, autoři prvních biblických překladů (původně jen meziřádkových „podstročníků“) neměli formální vzdělání a neusilovali o literární účinek
- Usilovali však o maximální doslovnost překladu posvátného textu a tím do rodící se křesťanské latiny vnášeli mnohé grécismy a přes řečtinu překladu Starého zákona (*Septuaginta*) dokonce i hebraismy
- Po rozšíření křesťanství do vyšších vrstev společnosti byla tato podoba latinského biblického textu málo přijatelná

# Křesťanská církev jako útočiště antického humanitního vzdělání

- Po legalizaci křesťanství (r. 313, císař Konstantin Veliký) jeho představitelé do značné míry převzali hodnoty a obsah profánní antické kultury jako východisko přípravy kléru, církevní funkce (biskupství) ovládli představitelé římské elity
- Hieronymus ze Stridónu, 347–420 a jeho revidovaný latinský překlad Bible - Vulgáta



# Aurelius Augustinus (354–430)

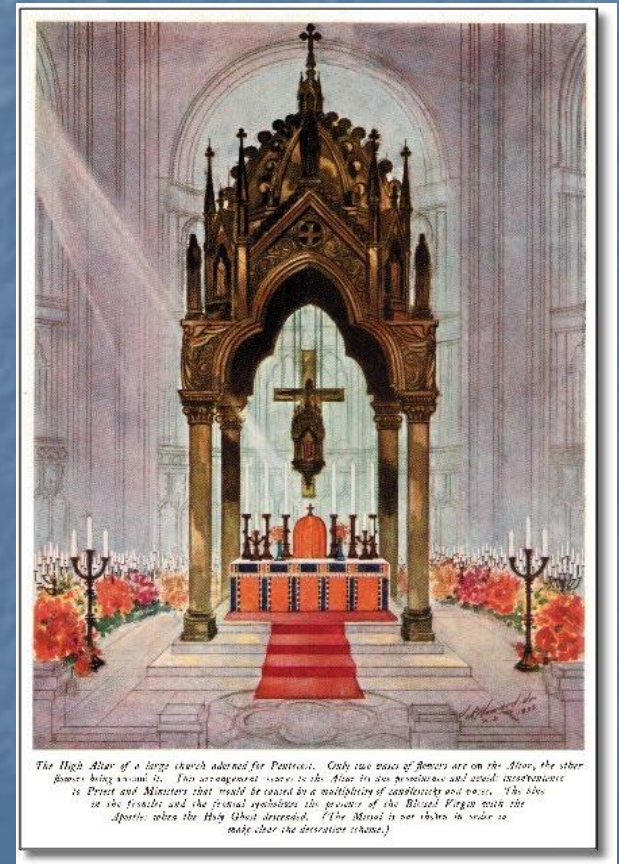
- Dokonale zvládl nauku „svobodných umění“, zvláště trivia, ale i hudební teorie
- „ Raději aby nás kritizovali gramatikové, než aby nám nerozuměli věřící“
- Cituje 2. knihu Mojžíšovu: „Izraelci si vyžádali od Egyptanů stříbrné a zlaté šperky a pláště. Tak vyplenili Egypt“. Takový má být postoj křesťana k antickému vzdělání.





# Vzdělání a cesta k němu ve středověku

- Prvním stupněm vzdělání v raném středověku byla účast na denních bohoslužbách a memorování nazpaměť liturgických textů. Následovala výuka čtení pamatovaného textu a základy psaní; tím byly splněny předpoklady k vysvěcení na kněze
- Dále klerik mohl postoupit k výuce „svobodných umění“
- Vybraní jedinci odcházeli k dovršení svého vzdělání na některou významnou školu v okolí nebo v zahraničí



# Karel Veliký (vládl 768–814) a „karolinská renesance“

- „Často se stává, že mnozí chtějí řádně chválit Boha, ale činí tak kvůli zkomoleným knihám chybně“
- Individuální akce pro záchranu latiny jako církevního a státního jazyka globální evropské říše
- Vytvořil soustavu církevního školství tradujícího antické humanitní vzdělání jako přípravu kleriků pro duchovní službu církvi a pro činnost ve státních službách





# Cesta humanitního vzdělání evropskou kulturou

- Přežívající městské školy pozdní antiky a velmi raného středověku
- Klášterní školy 6.– 8. stol.
- Biskupské / kapitulní školy 9.– 12. stol.
- Univerzity 12.– 15. stol.
- Renesanční akademie a soukromá učiliště 15.– 16. stol., až postupně reformující a modernizující tradiční evropské univerzity ve smyslu myšlenek humanismu a renesance



# Struktura a etapy vývoje středověké univerzity

- „Facultas“ = „možnost“ jako volba specializace
- Artistická fakulta jako přípravné učiliště
- Teologická fakulta
- Právnická fakulta
- Lékařská fakulta
- Vrchol rozkvětu univerzit ve 13. století
- Jejich široké rozšíření po západní Evropě ve 14. století
- Postupný úpadek prestiže s nástupem humanismu



# Pražská „Karlova“ univerzita

- 1347/1348 založena, ale až od cca 1360 začíná plnohodnotně působit, do té doby improvizace a výpomoc pražských řádových učilišť (dominikáni atd.)
- Od počátku spor dvou koncepcí – pařížský model, v němž dominovali učitelé, a boloňský systém, v němž univerzitu ovládali studenti (často již významní církevní hodnostáři)
- Rozpor vyřešen odštěpením právnické fakulty roku 1372, jež se stala samostatnou univerzitou v rámci pražského *Studium generale*. Tiše zanikla na počátku husitské doby.

# Artistická fakulta - vstupní brána na univerzitu

- Přijímání studenti již od 14 let
- Jediným formálním požadavkem bylo zaplacení zápisného
- Předpokládala se pasivní znalost latiny získaná na městských školách nebo v soukromém vyučování, ne však plynulé psaní, které nebylo při orální metodice výuky v prvních semestrech nezbytné
- Značnou část nových studentů tvořili nižší duchovní, kteří s ukončením studia ani nepočítali – měli však možnost studijního volna až na pět let
- K první univ. hodnosti bakaláře dospívala jen asi třetina zapsaných

# První Husova univerzitní léta

- Asi 1385 Hus poprvé doložen jako ministrant ve skupině studentů a žák městské školy, patrně v Prachaticích
- 1390? – odchod do Prahy na univerzitu
- 1393 – dosáhl titulu bakaláře

*Jan Hus narrabat, dum studens erat, bis pro uno halensi dari sibi fecit preposito cerevisium bibendum, videlicet mane et vespere*

*Jan Hus vyprávěl, že jako student platil správci ubytovny jeden haléř denně za dvojí porci piva ráno a večer*



# Metodika výuky na střv. univerzitě

- Základem orální komunikace učitele a žáků, učební texty vzácné a drahé, zápisy přednášek nepříliš časté, pořizované v Praze svépomocí (na rozdíl od záp.Evropy), často nekvalitní
- Lectio × Disputacio
- Lectio: littera -> sensus -> sententia; glossa (i meziřádková), commentum -> modus questionis
- Disputacio více ceněná: temptativa, dialectica, doctrinalis, sophistica; determinatio, supposita quaesitum, notanda, conclusio, corrolaria



# Obsah výuky na artistické fakultě

- Silně omezeno kvadrivium, zmizela rétorika
- Základní předměty logika, přírodní filozofie, metafyzika, morální filozofie
- Vše na základě latinských překladů Aristotelových děl a jeho středověkých interpretů
- Budoucí bakalář měl povinnost vyslechnout přednášky k cca 35 textům z tohoto okruhu
- A především za semestr absolvovat jednu disputaci pod vedením svého mistra – tutora. Zde se lámal chléb, zde student prokazoval, zda je schopen dalšího studia, tím, že veřejně osvědčil aktivní znalost odborné latiny a kompetenci ve scholastické diskusi.
- Bakalářské studium trvalo 2-3 roky, magisterské 3-4 roky. Mistrem svobodných umění se tedy student mohl stát již asi ve 20 letech.

# Bakalářské zkoušky

- V zásadě jen formální – mistr tutor dosvědčil studentovu účast na přednáškách, uchazeč předložil seznam své četby, zaplatil zkušební taxu.
- Ale při bakalářské promoci musel absolvovat veřejnou disputaci pod vedením svého tutora a před zkušební komisí. Úspěch znamenal získání titulu *baccalarius in artibus* a možnost pokračovat ve studiu pro dosažení titulu *magister in artibus*.
- Hus dosáhl titulu bakaláře roku 1393

# Husův život jako bakaláře

Vyřešil své existenční potíže tím, že ho neznámý mistr přijal jako *famula*, alespoň podle pozdní zprávy ze 16. století. To mu dalo zajištění až do magisterských zkoušek, kdy musel toto místo uvolnit mladším studentům - bakalářům



# Magisterské studium a zkoušky

- Stále pod dohledem mistra tutora, návštěva přednášek povinných i výběrových
- K připuštění k mistrovským zkouškám byla podmínka manželského původu (nebo papežský dispens) a udělení *licentia ubique docendi* arcibiskupem, opět na základě doporučení fakulty.
- Obsah zkoušky obdobný zkoušce bakalářské
- Hus složil magisterské zkoušky 1396 a ztratil tak zabezpečení jako *famulus*



# Husův život jako magistra

- Dva roky po bakalářské zkoušce měl povinnost učit studenty začátečníky pod dozorem svého tutora
- Až poté se stal plnoprávným mistrem svobodných umění – *magister actu regens* a nabyl právo přednášet bakalářům, být jejich tutorem a promovat je před zkušební komisí. Až tak se stal stálým členem akademické obce. Jen malá část bakalářů dospěla k mistrovské zkoušce, jen menšina promováných mistrů usilovala o titul *magister actu regens*
- Je nejasné, jak Hus zajišťoval své živobytí od 1396 do svého jmenování v Betlémské kapli roku 1402. Své povinnosti mistra však plnil, promoval řadu bakalářů a jsou zachovány jeho pochvalné a doporučující řeči na ně psané korektní scholastickou latinou.
- Od roku 1402, kdy se stal kazatelem v Betlémské kapli, jeho činnost na artistické fakultě ustupuje do pozadí, i když ji vykonává svědomitě, jeho veřejná autorita na jeho titulu mistra svobodných umění spočívá a roku 1401 se stává na semestr i děkanem fakulty.

# Husovy autografy

- Možná si přivydělával opisováním textů pro starší kolegy. Je zachován jeho autograf opisu projevu francouzského vyslance k dvoru Václava IV., který pořídil pro svého staršího krajana (?) Křišťana z Prachatic.
- Zajímavější je však jeho opis Wyclifových filozofických traktátů, který si roku 1398, tedy jako čerstvý *magister*, pořídil pro vlastní potřebu.

# Hus mezi latinou a češtinou

Do Wyclifova textu dopisoval české poznámky jako „pomni, rozuměj“, „Milý Viklef, daj Bóh království nebeské“, tuto dadie Aristotylešovi v roh“, „prdnú druží v roh“, „Haha, Němci, haha, ven, ven“, „Amen, tak Bóh daj“.

Je tedy zřejmé, že Hus v té době ještě cítil a uvažoval česky.



# Hus jako kazatel

- Paradoxně patrně v této funkci si osvojuje definitivně latinu jako nástroj své myšlení. Tisíce textů svých kázání si totiž píše latinsky a až při samotném kázání je spatra překládá do češtiny a jistě i upravuje pro ústní projev.
- Je také v letech 1405 a 1407 pověřen arcibiskupem, aby kázal na shromáždění všech kněží pražské diecéze, projevuje se přitom jako brilantní latinský řečník a jeho autorita u arcibiskupa dosahuje vrcholu – na velmi krátkou dobu...

# Husovo studium na teologické fakultě

- Současně se dává ihned po dosažení magisterského titulu zapsat jako student na teologickou fakultu – jen tak si mohl udržet mezi mistry artistické fakulty skutečnou autoritu. Studium teologie běžně trvalo cca 10 let a končilo kolem 35. roku života
- *Baccalarius cursor* 1404?, *baccalarius sentenciarius* 1407?, *baccalarius formatus* 1408?. Titulu licenciáta, natož doktora / magistra / profesora teologie již však nedosáhl a studium přerušil pro příval svých veřejných polemik a nechuť, kterou na konzervativní teologické fakultě nepochybně stále více vyvolával.

# Dekret kutnohorský, Hus rektorem Pražské univerzity

- 1409 nastávají události spojené s vydáním Kutnohorského dekretu, kterých se Hus bezprostředně neúčastnil, i když byl z jejich výsledku potěšen
- Po odchodu zahraničních mistrů byl nucen jako největší autorita mezi pražskými akademiky přijmout na jeden semestr úřad rektora univerzity
- Jsou zachovány jeho rektorské projevy, koncipované podle všech pravidel středověké rétoriky.



# *Quodlibet* roku 1411 – vrchol Husova působení jako učitele univerzity a latinisty

- *Quodlibet* – nejvýznamnější událost akademického roku
- Veřejný disputační „turnaj“ všech mistrů artistické fakulty
- Tzv. „quodlibetář“ jej řídil, ručil za jeho úspěch, který jej učinil na univerzitě celebritou, kdežto neúspěch jej mohl profesně zničit
- Proto se tomuto úkolu mnoho mistrů vyhýbalo, i když za to museli zaplatit velkou pokutu
- Když se zdálo, že se *quodlibet* roku 1411 neuskuteční, dobrovolně se o něj přihlásil Hus, aby zachránil pověst bohemizované Pražské univerzity a své viklefské strany mezi akademiky

# Úvod Husova vystoupení

- *Movit me autem ad disputationem de quolibet, ut verum fatear, magistrorum meorum excusatio, videlicet reverendi magistri Stephani de Palecz et reverendi magistri Symonis de Tisnow, qui vicissim per universitatem electi concorditer excusaciones posuerunt, videlicet validas, laborem difficilem ne subirent. Ego autem, qui ad hoc sum minus idoneus, gerens curam concordialier assiduam, ne alma universitas nostra in exercicio in scienciis sterilestet et ne emulis latrantibus detrahendi prestaretur occasio, laborem malui disputationis de quolibet suscipere.*

# Husův odchod do mytologie Pražské univerzity

- Roku 1412 byl Hus králem Václavem IV. a církevní klatbou donucen ukončit akademické aktivity a opustit Prahu, kam se vracel již jen sporadicky, jinak žil na venkově u svých šlechtických příznivců. Tam se věnoval jednak práci na svém základním latinském díle *De ecclesia*, které ho s definitivní platností přivedlo na kostnickou hranici, ale také rozsáhlé a kvalitní literární tvorbě v češtině.
- Pražská husitská univerzita na něj ovšem nikdy nezapomněla a výroční den jeho upálení slavila jako akademický svátek.



# Osvědčení Pražské univerzity o Husovi ze dne 11. září 1415

*Veřejně tedy vyznáváme přede všemi, ... že se zvláštním pohnutím vzpomínáme syna naší univerzity Jana z Husince, zvaného Hus ... Jeho vědecká vnímavost se nám jevila obdivuhodná, neboť chápal rychleji, psal pohotověji a v disputacích dával lepší odpovědi než druzí. ... Osvědčil tolik laskavé zbožnosti i vůči tyranům, před nimiž se nezachvěl, až skončil přehořkou smrtí svůj bezúhonný a zcela neposkvrněný život.*